

GROENINGEN

voor natuur in en om de stad

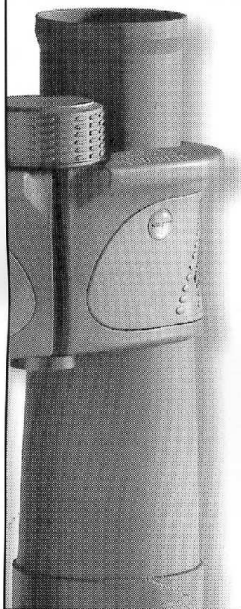

jaargang 37 nr. 3

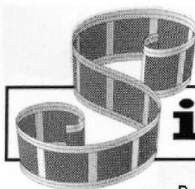
zomer 2013

IVN afdeling Groningen-Haren

- * Fotoservice
- * Alle grote merken
compact/reflex/digitaal
- * 80 Types verrekijkers
en telescopen op voorraad
- * Ook astronomische telescopen
- * Swift - Bynolyt - Zeiss
- * Swarovski-topdealer
- * *Vriend Stichting Het Groninger Landschap*

www.combigroningen.nl

ipkes

COMBI
FOTO-VIDEO

Poelestraat 19 - 9711 PG Groningen
Telefoon (050) 312 86 84

HET KLEINE REISCOLLECTIEF

kleinschalig verantwoord vertrouwd

Wij organiseren

natuurbelevingstochten,
kant en klaar of op maat,
voor vogelaars en

liefhebbers van fietsen,
wandelen en kanovaren.

Wij zijn er voor kleine
groepjes, families en
individuele reizigers.

Ook organiseren we
studiereizen/excursies
en groepsreizen.

vogelreizen 2013

Zweden, Falsterbo, vogeltrek, 6 dagen 29 september

natuur- en wandelreizen 2013

Engeland, wandelen in het Lake District 31 mei

Nederland, zeilreis, zout daar zit wad in! 14 juni

Engeland, wandelen door de Yorkshire Dales 21 juni

Albanië, cultuurrijke wandelreis 20 juli

Albanië, wandelen in Noord Albanië 27 juli

Polen, spannende reis voor ouders en kinderen 27 juli

Polen, ontdek Noord-oost Polen, wandelreis 2 augustus

Schotland, wandelen op de Isle of Skye 30 augustus

Kleine groepen (vanaf 5 deelnemers).

Deskundige reisleiding.

Korting als u vroeg boekt.

Wij reizen per trein of minibus naar onze bestemmingen.

Ook bieden wij veel individuele reizen aan en maatwerk.

Het Kleine Reiscollectief is een initiatief van

info@hkrc.nl

www.hkrc.nl

085-7853820

Agenda

Donderdag 5 sept	Start bomencursus
Zaterdag 21 sept	Schiermonnikoog vogelen
Donderdag 26 sept	Start paddenstoelencursus
Zondag 29 sept	Ouder kind Expeditie
Zaterdag 16 nov	Naar de kleine rietgans, Friese merengebied

De meest actuele informatie t.a.v. de excursie en cursussen die de IVN Groningen-Haren organiseert, is te vinden op de website:

<http://ivn.nl/afdeling/groningen-haren>

Vrijwilligers Vacature:

We Want You for PR

Deze Groeningen is in goede handen. De nieuwe website is actueel en voorziet in alle informatie. De folder spreekt tot de verbeelding. De pers wordt gezocht met berichten. Nu moet de coördinator voor PR en Communicatie nog vernieuwd worden. De 'co' zit in het bestuur, regelt de onderlinge lijntjes en zorgt indien nodig voor de veranderingen in de wijze van communiceren. Niet veel werk, wel voldoening gevend nu er steeds mooie producten liggen. Wie durft, wie doet, wie gaat ervoor!

Gevraagd: organisatie, aanspreekpunt van de werkgroep, afspraken maken, evt persberichten sturen, ervaring niet vereist.

Meld je bij Kees van de Ven, prharengroningen@kpnmail.nl of tel 050-4063310.

Yohân Bergsma
Meesterschilder

Meidoornlaan 3
9771 AN Sauwerd
tel. 050-5269734

OKER
Schildert natuurlijk

www.ekoschilder.nl

Inhoudsopgave

Van de voorzitter	4
Van de redactie.....	6
Roofvogelcursus 2013: voor herhaling vatbaar!!	7
Mooie planten in de Piccardthof.....	10
Boekennieuws	12
vrijwilligersvacature: secretaris.....	13
Engebeestjescursus	14
Heemtuin Groningen deel 3: Bomen en struiken.....	22
Voor de vierde keer: Werk-Doe dag.....	25
Woestpop met Woesteland	26
Coitus Interruptus.....	27
Excursie en cursusprogramma voorjaar	28
Adressen en informatie.	31
Indeling werkgroepen en coördinatoren	32

Foto omslag: distelvlinder en (vermoedelijk) een zweefvlieg
door Eline van Ingen Schenau

Van de voorzitter

Het is zomer. De zon schijnt weer volop. Het voelt weer anders, warmer, lichter. Vogels broeden op nieuw leven, we zien bloemen, bijen, vlinders. De gedachte aan regen duwen we nog graag even weg, maar hopelijk valt er af en toe een zachte zomerregen.

In april kregen we Peter Visser op bezoek, de voorzitter van het landelijke IVN. Het werd een ontspannen en prettig gesprek. Peter reist vanuit Amsterdam het hele land af om kennis te maken met de afdelingen en om beter te weten wat er leeft in de vrijwilligersafdelingen. We hebben verteld over de activiteiten van onze werkgroepen en het reilen en zeilen van de afdeling. We vertelden dat van onze circa honderd leden er veel actief zijn. We rekenden uit dat ongeveer 60% op de een of andere manier deelneemt aan een werkgroep of aan het bestuur. Er zijn maar weinig verenigingen die zo'n groot percentage actieve leden hebben.

Peter Visser verduidelijkte de rol van IVN-landelijk. Het IVN richt zich landelijk op een gecoördineerde ledenwerving, bijvoorbeeld door het Natuurontbijt. Ook probeert IVN-landelijk nieuwe dingen te bedenken. Dat wringt wel eens. De afdelingen zijn van oorsprong nogal autonoom en niet altijd blij met de zaken die landelijk worden aangedragen. Zij bedenken bij voorkeur hun eigen activiteiten zelf.

Verder hebben we gesproken over samenwerking met andere organisaties. De conclusie was dat grote organisaties (bijvoorbeeld Natuurmonumenten) hun eigen gang gaan en dat samenwerking

daarmee niet gelijkwaardig is. Met kleine, gelijksoortige vrijwilligersorganisaties, zoals KNNV of Avifauna, gaat samenwerking meer op gelijke voet. Je kunt het langzaam opbouwen. Dat is ook onze strategie.

Veel leden zijn binnen onze afdeling actief, maar het is moeilijk om leden actief te krijgen voor het bestuur en coördinatietaken. Het is bijvoorbeeld nog niet gelukt om binnen de afdeling een secretaris te vinden. We geven de moed niet op: er moet een secretaris te vinden zijn. In deze Groeningen plaatsen we daarom een nieuwe oproep.

Op 21 juni namen we afscheid van Janneke van Steenis, bij haar thuis. Sinds 2008 was Janneke coördinator van de werkgroep Wilde Planten en vertegenwoordigde zij de werkgroep in het bestuur. Door een ernstige ziekte is Janneke niet meer in staat om dit werk te doen. Janneke was erg betrokken bij de afdeling en heeft door haar grote inzet en wijsheid veel voor het bestuur en de werkgroep betekend. Ik wil haar, ook op deze plaats, namens de afdeling, graag bedanken voor haar werk voor het IVN. We wensen haar en haar man Hans veel sterkte toe.

9 juli 2013 Lammert Tiesinga

wilde bloemen veld achter beijum
foto: Eline van Ingen Schenau

Van de redactie

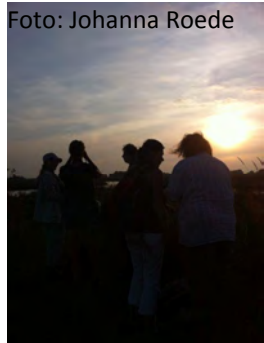
Afgelopen week zijn we als werkgroep Natuurkids! eens zonder kids op stap geweest. Ina en Gert Jan zouden ons de Onlanden in volle glorie laten ervaren en bovendien de mooie plekjes laten zien.

Allemaal iets lekkers mee, picknickkleden mee, verrekijkers in de aanslag en een tas vol determinatieboekjes. Het was heerlijk weer, wat maakte dat de avond niet meer stuk kon. Eerst een hapje eten en dan al fietsen en kijkend over het land en water, wachten tot de schemer invalt. Ik kan je vertellen dat het een heerlijke ervaring was. De stilte en rust die over het land kruipt als de dag plaatst maakt voor de nacht doet iets met me als ik in de natuur ben.

Tijdens de picknick is er ook nog druk gezocht naar en gediscussieerd over een aantal planten die om ons heen groeiden. Zo vonden we de hennepnetel, die zo bleek later, in groten getale aanwezig is in de Onlanden. Opvallend was de grote hoeveelheid kemphanen die we tegenkwamen onderweg. We hebben geluisterd naar de sprinkhaanzanger, de rietgors, de boerenzwaluw. We hebben gezocht naar de blauwborst, maar deze liet zich niet aan ons zien of horen. Wel kwamen we onderweg een aantal andere ivn-ers tegen die, net als wij, hun weg zochten tussen alle moois in de ruimte van de Onlanden.

Deze zomerse Groeningen is een beetje als onze pret excursie. Vol vogels, planten en persoonlijke ervaringen. Perfect om mee te nemen op vakantie of om lekker er eens lekker voor te gaan zitten in je tuin! Veel lees en natuurplezier deze zomer!

Foto: Johanna Roede

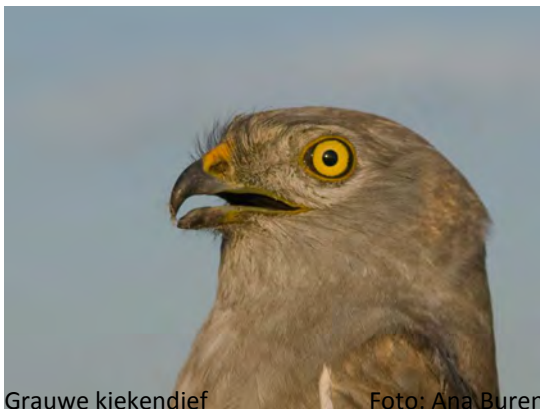

**De deadline voor het aanleveren van kopij voor de volgende editie is
10 oktober 2013**

Kopij kan naar: ivngroeningen@gmail.com

Roofvogelcursus 2013: voor herhaling vatbaar!!

Dit voorjaar is er voor het eerst een roofvogelcursus georganiseerd in Groningen, onder de naam: *'Roofvogels en uilen, ambassadeurs van het landschap.'* Dat veel mensen hier als het ware op hadden zitten wachten blijkt wel uit het feit dat de cursus binnen een kwartier was volgeboekt!

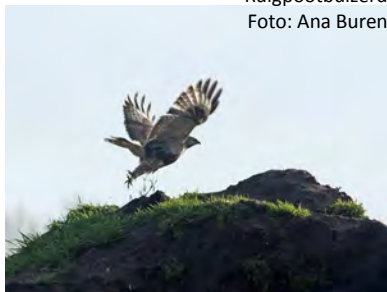
Grauwe kiekendief

Foto: Ana Buren

In deze cursus, bestaande uit vier theorieavonden en vier excursies, werd de nadruk gelegd op de relatie tussen de ecologische rijkdom van het landschap en de aanwezigheid van roofvogels en uilen in het gebied. Het cursusteam is er goed in geslaagd om ons een boeiend en gevarieerd programma te bieden. We leerden vliegbeelden herkennen (blijft moeilijk!), pluisten braakballen (waar sommigen met lichte weerzin aan begonnen, waarna ze al spoedig gegrepen werden door de zoektocht naar botjes en schedeltjes), probeerden diverse soorten veren te leren onderscheiden en de geluiden van de vogels “tussen de oren” te krijgen.

Ruigpootbuizerd

Foto: Ana Buren

Tijdens de eerste excursie naar de wintervoedselveldjes in Noord-Groningen zagen we het bewijs voor de directe relatie tussen een gunstige biotoop en de aanwezigheid van verschillende soorten roofvogels. We zagen, naast de vele kleine (prooi-)vogels: buizerd,

ruigpootbuizerd, smelleken, bruine kiekendief, torenvalk en slechtvalk!

In het museum van Klaas Nanninga , waar oa een groot aantal opgezette vogels te zien is, konden we de soorten nog eens “en detail” in ons opnemen, terwijl Klaas er zijn enthousiaste verhalen bij vertelde. De beide lezingen van deskundigen, Andre Eijkenaar over uilen en Raymond Klaassen over migratie en het onderzoek naar migratieroutes, waren boeiend en informatief.

Steenuil

Ook ons bezoek aan de melkfabriek in Bunne, waar Martijn Snijder ons zijn verhaal deed over de steenuilenwerkgroep ter plaatse, was erg geslaagd. Dat we later buiten geen enkel steenuilenroepje hoorden (het

Foto: Andre Eijkenaar was dan ook wel erg koud!) kon de avond niet bederven. Gelukkig was er een week later een herkansing waar twee steenuilen zich wel lieten horen.

Foto: Andre Eijkenaar

En dan was er ook nog de prachtige vaarexcursie over het Lauwersmeer op zoek naar de zeearend. Op de eerstgeplande datum kon deze tocht niet doorgaan wegens “Siberische omstandigheden”, maar op 20 april was het gelukkig prima weer: fris maar zonnig. Hans Gartner van Staatsbosbeheer was onze meer dan enthousiaste

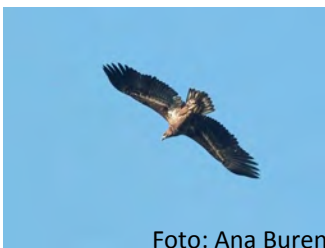

Foto: Ana Buren

Zeearend

begeleider, die ons veel vertelde over het gebied, dat er vanaf het water toch weer heel anders uitziet. Dat we van de zeearend slechts een kop boven het nest zagen uitsteken mocht de pret niet drukken.... Tijdens de vaartocht kwam bovendien nog een wespendiff overvliegen.

De laatste excursie bestond uit deelname aan de startdag van de Werkgroep Grauwe Kiekendief. We werden met koffie en cake ontvangen en om een uur of half tien gingen we op pad met Madeleine Postma, vaste medewerker van de werkgroep, als onze begeleidster. Ze had voor ons een aangepast programma gemaakt.

Madeleine vertelde ons op een prettige manier veel over het gedrag van de kiekendieven, hun jaagmethoden, nestplaatsen en de manier waarop de kleintjes worden grootgebracht. Maar ook over de bescherming en de problemen die zich daarbij voor (kunnen) doen met boeren en jagers.

Grauwe kiekendief

Foto: Ana Buren

Bovendien leerden we het fenomeen “weegpaal” kennen.

En ze nam ons mee naar verschillende plekken waar de kiekendieven te zien zijn, want daarvoor zijn we tenslotte vooral gekomen. Met name op de laatste plaats waar we waren, op de Hamrikweg, een afslag

van de N33 , richting het gehucht ‘t Waar, kunnen we zowel de bruine als de grauwe kiekendief prachtig zien jagen boven de bloeiende koolzaadvelden. Ze zijn af en toe erg dichtbij, we kunnen— ook zonder telescoop- duidelijk de kenmerkende verschillen tussen bruin en grijs en man en vrouw zien. Schitterend! Bovendien scoorden we nog een exemplaar met wingtags (toegepast ter herkenning van individuen). Als we rond kwart voor één net in de auto zitten om huiswaarts te gaan, begint de voorspelde regen. Hoeveel mazzel kun je hebben!

Al met al een veelzijdige en heel informatieve cursus die zeker het herhalen waard is, alleen al om alle mensen die dit jaar teleurgesteld moesten worden, een nieuwe kans te bieden. Andre , Bauke , Catherine, Els en Hannelore: bedankt!

Jasper en Margreet Schaaf

Mooie Planten in de Piccardthof

Na de lezing over waterplanten op donderdag 28 mei werd de zaterdag daarop een excursie gehouden. Bij beide evenementen was de belangstelling gering maar dat laat onverlet dat waterplanten interessant zijn en dat er veel te zien is in en om het water. Wij togen voor de excursie naar de Piccardthof. Daar is een vijver met van alles,

maar aan de Hortensialaan is een aftakking van de plas met daarbij een stukje oever en daar kan een plantenliefhebber écht zijn hart ophalen. Wij zagen er onder andere Waterviolier en Waterdrieblad met haar prachtige bloemen én Bevertjes, een heel sierlijk grasje waarvan één van de excursiedeelnemers net verzucht had dat ze dat nog zo graag eens wilde zien. Et voilà. Later in het seizoen vind je er ook de Rietorchis en de Grote boterbloem en dat zijn maar enkele namen want er is nog veel meer.

Maar pas wel op in de Piccardthof en kom nergens aan. Een man is mij daar bijna aangevlogen omdat ik een los drijvende Lisdodde uit de vijver viste.

Ellen Vissia

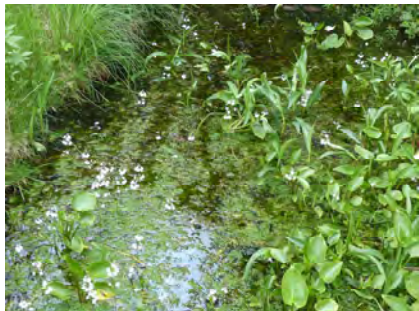
Kikkerbeet op t droge

Waterdrieblad in bloei

Foto's: Wankja Ferguson

Bloemen van de waterviolier

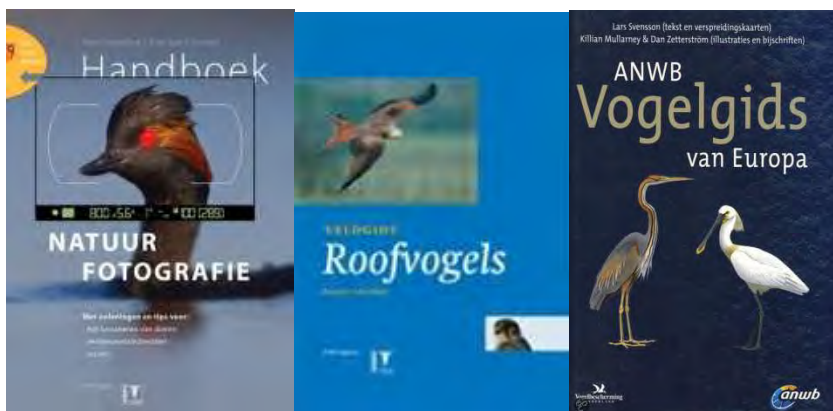

Boekennieuws

Van de Stichting Steunfonds Natuur- en Milieueducatie

Op dit moment zijn onder meer de volgende boeken in voorraad:

Bart Siebelink en Edo van Uchelen **HANDBOEK NATUURFOTOGRAFIE**.
Standaardwerk over natuurfotografie voor de beginnende en voor de gevorderde fotograaf. Prijs €29,95, leden €26,50.

Diverse KNNV VELDGIDSEN, zoals
Veldgids Libellen, €27,95, leden €24,95
Veldgids Roofvogels, €37,95, leden €33,95

UITVERKOOP:

Veldgids Amfibien en reptielen, van €32,95 nu voor €22,50
Veldgids Schelpen, van €24,95 nu voor €19,50
Veldgids Dagvlinders, van €27,95 nu voor €17,50

ANWB VOGELGIDS, nieuwste editie, € 32,95, leden €29,95
VOGELKIJKGIDS NEDERLAND met 110 vogelgebieden, 360 vogelkijkpunten en de soorten, die je daar tegenkomt, €19,95, leden €17,50

Deze boeken kan je bestellen bij: Saskia van der Burg,
Eyssoniusstraat 28,9714BS Groningen,tel.050-5799631,
e-mail: steunfondsNME@hotmail.com

Vrijwilligers Vacature

Het bestuur van de afdeling Groningen/Haren is op zoek naar een:

Secretaris

De secretaris is degene die de post en mails ontvangt en doorstuurt naar de overige bestuursleden. Daarnaast is de secretaris degene die de notulen van vergaderingen schrijft en natuurlijk ook meepraat in het bestuur over uiteenlopende IVN-aangelegenheden. Puntsgewijs komt het neer op de volgende taken:

- Bijwonen en notuleren van bestuursvergaderingen (ca. 5 keer per jaar) en ALV.
- Redigeren van jaarverslag voor de jaarlijkse ALV
- Binnengekomen mail van externe organisaties doormailen naar bestuursleden/ werkgroepcoördinatoren.
- Regelmatig (eens per twee weken) legen van de postbus en beheren van ingekomen post. .

Goede verslagen kunnen maken, plezier hebben in schrijven en redigeren van stukken is belangrijk. En af en toe vergaderen, in een prettige sfeer!

Meld je aan bij het bestuur: l.tiesinga@inter.nl.net

Foto: Willy Sjaarda

De engebeestjescursus

Foto: Ana Buren

Op 5 maart 2013 start in het clubgebouw van de Piccardthof de nieuwe cursus van het IVN over geleedpotigen en hun eco-relaties onder leiding van Eunice Mollema en

Wankja Ferguson. Ik weet dan nog niet wat allemaal onder geleedpotigen verstaan wordt, maar als vogelaar meen ik ze regelmatig in de snavels van vogels waar te nemen. Ik wil nu wel eens weten wat die precies eten.

De bijeenkomsten

Eunice begint bij het ontstaan van de aarde, 4,5 miljard jaar geleden, en stoomt in 2 ½ uur door naar het heden. Ze vertelt over de Cambrische explosie die in zee plaatsvindt rond 540 miljoen jaar geleden en waarbij allerlei grappige nieuwe levensvormen zich ontwikkelen, waaronder ook de geleedpotigen. Naast het feit dat deze gelede poten hebben, zijn ze gesegmenteerd, hebben ze een uitwendig skelet en maken ze gebruik van gedaanteverwisseling. De trilobieten sterven uit, maar, nadat de planten bezit nemen van het land, kruipt de rest van de geleedpotigen als eerste diersoort zo'n 450 miljoen jaar geleden op het land. Ze ontwikkelen zich, nog vóórdát andere dieren aan land gaan, tot de huidige vier hoofdgroepen: de spinachtigen, de kreeftachtigen, de duizendpoten en de insecten.

We bekijken de stamboom vanaf de meercelligen, die zich in twee takken splitst met aan de ene kant de geleedpotigen en aan de andere kant de zoogdieren en vogels. Het is duidelijk dat de mens heel erg ver van de geleedpotigen af staat. Als je naar de gemeenschappelijke wortel zoekt moet je in de stamboom afdalen tot de kwallen wat je in sommige mensen nog terugziet. We beseffen weer hoe nietig de mens is, maar ook: hoe heerlijk jong ook!

Wankja gaat in op de wederzijdse afhankelijkheid van insecten en planten. Een wondere wereld van ingewikkelde eco-relaties ontvouwt zich. Sommige planten worden door bijen bestoven, andere weer door kevers, door (nacht)vlinders of door vliegen.

Vlinders hebben waardplanten nodig om eitjes af te zetten, waarbij soms alle processen (ei, rups, pop, volwassen insect) zich op één waardplant af spelen, maar soms ook op veel verschillende waardplanten. Wankja is een vurig bepleiter van bio-diversiteit. Ze illustreert wat voor afhankelijkheidsrelaties er allemaal zijn tussen insecten onderling, tussen insecten en planten, of tussen vogels en insecten. Insectenlarven zijn een belangrijke voedselbron voor vogels. De Bonte Vliegenvanger bijvoorbeeld wordt in zijn bestaan bedreigd omdat die tegenwoordig, door de opwarming van de aarde, pas hier arriveert als de insecten het larvenstadium al gepasseerd zijn. Maar met dit koude voorjaar hebben ze mazzel.

Insecten worden een steeds belangrijkere voedselbron voor de mens, hoewel het in Nederland nog wel even zal duren voordat we met plezier op gefrituurde sprinkhanen knabbelen.

Afbraak, opbouw, voedsel: geleedpotigen zijn overal ingebed. Ze maken nu meer dan driekwart van alle dieren op aarde uit.

Eunice gaat dan door met de overige drie categorieën: de duizendpootachtigen, de kreeftachtigen en de spinachtigen. De eerste twee categorieën en ook de mijten, teken en hooiwagens van de spinachtigen behandelt ze heel kort, want ze wil het vooral hebben over haar lievelingsbeestjes: de spinnen!

Spinnen hebben acht poten en bestaan uit twee delen. Tot zover het overzichtelijke gedeelte, want voor de rest is het een wonderlijke

gecompliceerde wereld, waar je van verbazing niet meer bijkomt. De Gewone mijnspin is als 'Spin van het Jaar 2013' gekozen. Het is een vogelspin die in een gegraven koker in de grond leeft die aan de binnenzijde met spinsel wordt bekleed. Het mannetje gaat op zoek naar de woonbuis van het vrouwtje waar gepaard wordt en waarna het mannetje door het vrouwtje wordt opgegeten. Het sperma wordt via tastpootjes bij de vrouw in de geslachtsspleet ingebracht.

Om de vrouw te verleiden kunnen mannen gebruik maken van pralen met prachtige kleuren. Een vreselijk grappig spinnetje dat daar een ster in is de peacockspider (zie foto hierboven, red.) uit Australië: hij lonkt met een trillend, omhooggeworpen, schitterend gekleurd achterlijf en wenkt tegelijkertijd met een paar poten hoog in de lucht, waarna hij héél voorzichtig uittest wat voor humeur zijn uitverkorene heeft.

Er zijn allerlei soorten webben : lichtgevend, onzichtbaar, in de vorm van een bloem, een hangmatje, een driehoekje, of met dubbele lagen. Of ze hebben helemaal geen web en wachten op een boomschors tot er iets lekkers langskomt, of ze hollen er achteraan en springen er bovenop. Of ze lokken het vrouwtje met een ronddraaiende bola die het geluid van een nachtuiltje maakt en ook diens feromoon (geur) heeft. De getijgerde lijmspuiter spuit kleverige draadjes over zijn prooi heen.

We zien prachtige foto's van spinnen die aan de wandel gaan met hun eieren of die hun jongen voeren.

Eunice is zo geestdriftig dat we de tijd vergeten en het die avond heel laat wordt voor we in bed liggen.

De libellen en dagvlinders en bijen zijn het terrein van Wankja.

Er zijn twee soorten libellen: de gelijkvleugeligen (juffers) en de ongelijkvleugeligen (echte libellen). Juffers zijn lichter en kleiner gebouwd dan echte libellen, in rust vouwen ze hun vleugels samen. Bij echte libellen zijn de vleugels uitgespreid, geheel doorschijnend en zijn de achtervleugels breder dan de voorvleugels. Het zijn goede vliegers. Ze kunnen tijdens de vlucht stil hangen, achteruit en opzij, of omhoog en omlaag vliegen. Libellen maken een 'paringswiel' waarbij het sperma wordt overgebracht, meestal tijdens de vlucht. Ze ontwikkelen zich van ei naar larve, naar volwassen dier. Ze kennen dus geen popstadium, ze vervellen een aantal malen in het water en worden daarbij steeds groter. De larven kunnen van enkele maanden tot jaren in het water blijven, terwijl hun volwassen leven maar heel kort duurt.

Er zijn dagvlinders en de nachtvlinders. De dagvlinders hebben knopvormige uiteinden van de voelsprieten en houden hun vleugels in rust verticaal.

Vlinders hebben vier stadia: ei, rups, pop, vlinder. Ze kunnen in alle stadia overwinteren. De eitjes worden afgezet op een waardplant waarbij iedere soort het weer anders doet. Bijvoorbeeld het oranjetipje legt 1 eitje per plant (pinksterbloem), in de buurt van struiken. De rups eet de hawwtjes van de pinksterbloem en kruipt dan door het gras heen naar een struik waar hij verpopt. Daar blijft hij hangen tot het volgende jaar, waar hij, als het warm weer wordt, tot een vlinder uitgroeit.

In Nederland zijn er 358 wilde bijensoorten, alleen in Groningen al 90 soorten, van een paar millimeter tot heel groot. De oorspronkelijke Nederlandse bij, de Europese donkere bij, is een bedreigde ondersoort omdat deze gekruist wordt met de door imkers geïmporteerde Italiaanse bij, en andere allochtonen, wat de resistentie niet ten goede komt. De soort is vrijwel weggeselecteerd, er vliegen voornamelijk

hybriden rond. Alleen op Texel is hij nog te vinden omdat daar een verbod op importeren van bijenvolken bestaat.

Interessant ook zijn de wetenswaardigheden over bijengedrag. Zo bestaat er bijvoorbeeld een koekoeksbij, die eitjes legt in het nest van andere stuifmeel verzamelende bijen.

We vernemen hoe je bijen van hommels, zweefvliegen en wespen kunt onderscheiden, wat lang niet altijd eenvoudig is.

Honingbijen vliegen het hele jaar door. Veel wilde bijen daarentegen hebben een korte vliegperiode. Als je diversiteit in een landschap aanbrengt zorgt dat voor veel wilde bestuivers. Dus weg met de monoculturen.

De excursies

Appelbergen

Het is eigenlijk nog te vroeg voor een excursie, want er zijn in de eerste week van april nog niet veel insecten. Het is te koud. Vandaag is het bewolkt en een graad of 6, maar gelukkig is die gure oostenwind gaan

liggen. Eunice en Wankja hebben van alles meegebracht: een schepje om in de grond te wroeten, een waterspuit om spinnenwebben zichtbaar te maken, een laken om beestjes op te vangen, potjes met vergrootglas om de enge beestjes in te bewaren, slangetjes om enge beestjes in potjes over te hevelen en een aantal vlinderkijkers.

Grote Bonte Spechten roffelen als bezetenen op hun stam. Een eindje verderop het veel lichtere geroffel van een Kleine Bonte Specht. Als vogelaar ben ik geneigd om steeds naar boven te kijken, terwijl het de bedoeling is dat we naar beneden turen en in de grond gaan wroeten. Daar scharrelt de wolfsspin man pronkend met zijn tastpoten met bulbus. Dat zijn zo ongeveer de ballen van een kerel. Hoe groter hoe beter. De springstaarten bezitten aan het eind van het lichaam een sprongorgaan dat bij verstoring losschiet zodat ze door de lucht zwiepen. De rupsendoder is een graafwesp die een rups verdooft voordat hij hem naar zijn broedholletje vervoert. We vinden de kortschildkever, de koekoekshommel en de grijze zandbij die een gang naar beneden in het zand maakt van wel tot 1 meter. De strekspinn, heidekaarder, een kleine vos en dan een prachtige Houtsnip die knorrend opvliegt.

Op het terrein van de levendbarende hagedissen en de klokjesgentiaan bestuderen wij in een waterpoel de schaatsenrijder, die behoort tot de wantsen. Een cursist loopt enthousiast te zwaaien met een vliedernet en een ander probeert een mier met een slangetje op te zuigen om in een potje te doen. Het is allemaal erg gezellig en het wordt uiteindelijk heel mooi weer.

Piccardthof

We staan voor een slootje in de Piccardthof en bestuderen de schrijvertjes. Ik verneem dat die in hun ogen twee lenzen hebben: één voor boven en één voor onder water. Een Fitis zit in de boom met een geledpotige in zijn bek. Het Winterkoninkje zingt zijn hoogste lied. We bekijken de metselbij, de aardhommel, de steenhommel, de weekschildkever, de schuimcicade, het munthaantje, allerlei enge spinnen. Eunice wijst in haar gids op al die minieme verschillen bij spinnen: dat stipje hier, dat streepje daar. Daar is toch geen beginnen aan? Maar ja, dat het zo'n mierenneukerij was wist zij ook niet van

tevoren. En als je je eenmaal bekend hebt tot de spin ben je verloren. Dan zit je vast in haar web en laat het je niet meer los. Wankja vertelt van alles over de hommelmel en de bij, over natuurbeheer en dat alles met alles samenhangt. Hoe je een terrein moet inrichten om de biodiversiteit zo groot mogelijk te maken.

We gaan op zoek naar de neushoornkever (zie foto onder, red.), samen met het vliegend hert de grootste kever van Nederland. In een

composthoop wroeten we net zolang tot we er een gevonden hebben. Het is een vrouwtje. Slaperig laat ze zich door ons fotograferen, waarna ze heel langzaam begint te kruipen. We zetten haar terug in de aarde waar we tot onze verrassing ook nog een larve van de neushoornkever vinden.

Appelbergen

Het is Pinksteren. Het is koud en het regent. Ik kom helemaal doorweekt op de parkeerplaats bij de Appelbergen aan. Vijf Grote Canadese Ganzen vliegen lawaaiig over.

De twee Nijlganzen bij de vijver maken zich uit de voeten. In het water drijft kikkerdril van de bruine kikker. Een vuurjuffer warmt zich aan de zon. 'Weten jullie wel dat het heel bijzonder is dat de pinksterbloem nu met pinksteren bloeit?' vraagt Eunice. Normaal is de pinksterbloem dan al uitgebloeid. Maar Pinksteren valt dit jaar vroeg en met dit koude weer is de bloei vertraagd.

We buigen ons weer over de enge beestjes. De strekspin, de hangmatspin, de krabspin en de wolfsspin die een ei-cocon aan de spintepels draagt. Het gitje, de haantjes op de brandnetels, de langsprietmot, de schorpioenvlieg en de parende strontvliegen. Wankja gaat tevergeefs op zoek naar de zandbij. Dit voorjaar is het koudste sinds 1964, met een gemiddelde temperatuur van 6,9°. De beestjes willen nog niet echt tevoorschijn komen.

We bestuderen de vegetatie, want zonder kennis van de waardplanten, de voortplantings- en overlevingsstrategieën van de geleedpotigen is bescherming niet mogelijk.

Het Winterkoninkje kwinkeleert, de Grote Bonte Specht hamert, de tjiftjaf zingt, de Vink slaat zijn slag. Ik weet nog steeds niet wat ze precies eten, maar ik heb wel meer inzicht gekregen in de samenhang der dingen en dat is tenslotte waar het allemaal om draait.

Ana Buren

Foto: Gert Jan Huiskes

Heemtuin Groningen deel 3: Bomen en struiken

Loofbomen en hogere struiken; De beukenfamilie Er staan hier drie dikke beuken waar onder een prachtige meerstammige beuk op de open plek. Veel zomereik en één wintereik geplant. Zomereik, alg., hartvormige bladvoet, ongesteeld, eikels (1-5) gesteeld. Wintereik, zeldz., aflopende bladvoet, gesteeld, eikels (3-7) ongesteeld. Ze kunnen met elkaar kruisen. Verder staat er in Nederlandse bossen nog (te) veel Amerikaanse eik, grote spitse bladeren en een aantal eiken (er zijn ruim 500 soorten) wordt als straatboom gebruikt. Ook de tamme kastanje kan je verwilderd in onze bossen aantreffen.

De berkenfamilie. De ruwe en zachte berk kunnen met elkaar kruisen. Men dacht altijd dat de meeste berken kruisingen (hybriden) waren, maar volgens nieuw onderzoek blijken juist de kruisingen (vrij) zeldzaam te zijn. Ruwe berk, hangende takken, twijgen met veel wratjes, op droge grond. Zachte berk, twijgen vrijwel glad, natte grond, moeras. Hazelaar, een inheemse soort maar er zijn er veel geïmporteerd, voor al uit Italië, wat wel dezelfde soort is maar toch een andere vorm. Er is tegenwoordig een kwekerij bezig met puur inheemse struiken en bomen.

De haagbeuk heeft evenals de beuk een gladde bast, beide worden voor (haag)beukenhagen gebruikt. De haagbeuk heeft kortere knoppen, fijngezaagd blad, soms grillig gevormde bomen. Er staan er hier relatief veel van alle leeftijden.

Haagbeuk

Witte els (tegenover de heemtuin bij de ponyweide) en zwarte els, veel aan waterkanten, de enige loofboom met kegeltjes, paarse knoppen en als je ze omzaagt kleurt het hout mooi oranje-rood.

Okkernootfamilie. De okker (wal)noot, één geplant, notenbomen kunnen vanwege het bloeden slecht tegen snoeien.

Gagelfamilie. De wilde gagel, moerassen, geurig blad, tweehuizig (man. en vr.) en uit Noord-Amerika de wasgagel (ruikt nog sterker).

De wilgenfamilie. Met wilg en populier (abeel). Schietwilg, snelgroeende boom, lancetvormig blad, veel last van watermerkziekte. Boswilg, kan verschillende vormen aannemen, meestal een struik, een belangrijke bosrandsoort, ovaal blad met grote steunblaadjes (geoord). Witte abeel, snelgroeende boom, drie- tot vijflobbig blad, onderkant

witviltig, bast meest wit met zwarte ruitjes. Andere inheemse soorten zijn ratelpopulier, grauwe abeel (lijkt veel op de witte) en zwarte populier (zeldz.), veel aangeplant zijn de Italiaanse populier (cv. 'Italica') en de Canadapopulier (zuilvormige populieren).

Witte abeel

De iepenfamilie. Er is altijd veel verwarring geweest over zowel de Nederlandse als de wetenschappelijke naam. Onlangs heeft de beruchte iepenziekte weer flink huisgehouden. Iepen hebben een scheve bladvoet. Inheems zijn de fladderiep (z.zeldz.), gladde en ruwe iep en een kruising tussen deze twee laatste soorten, de Hollandse iep. Evenals de witte abeel maken iepen veel worteluitlopers.

De olijffamilie is in Nederland vertegenwoordigd door de es en de wilde liguster. Samen met de schietwilg en de witte abeel hoort de es hier helemaal thuis op de klei. Hij heeft samengesteld oneven geveerd blad en dikke fluweelzwarte knoppen. Het hout wordt veel gebruikt voor schopstelen e.d. Wilde liguster is inheems in Z-Nederland. Haagliguster uit Japan is meer wintergroen.

Sierstruiken zijn nog sering en Chinees klokje (Forsythia) met zijn opvallend gele bloei voordat het blad verschijnt.

Es met brandschade, rechts vormt zich al duidelijk wondbast

De struiken van de kamperfoeliefamilie. Gewone vlier, bloemen in schermen, bessen zwart, merg wit. Trosvlier (giftig) bloemen in trossen, bessen rood, merg lichtbruin. Peterselievlier (cv. 'Laciniata') met fijnverdeeld blad. De Gelderse roos lokt insecten met witte nepbloemen, de echte bloemen zijn onopvallend, rode bessen.

Bart Beute

Volgende keer vervolg bomen en hoge struiken.

Voor de vierde keer: Werk-doe-dag

Op zaterdag 28 september aanstaande vindt de 4de editie van de Werk-doe-dag plaats; een actieve dag voor alle NME-vrijwilligers in Friesland, Groningen, Drenthe en Overijssel. Dit jaar vindt de dag plaats in de provincie Overijssel. Doepark Nooterhof in Zwolle is hierbij onze inspirerende locatie!

Zoals de voorgaande edities staan Jeugd en Jongeren weer centraal! We hebben al een aantal leuke workshops voor jullie geregeld: Woesteland, Groene handen in de kinderopvang, Natuurcontact, juniorrangers, Groendoeners, Op watersafari. Weer genoeg keuzemogelijkheden om deze dag weer tot een groot succes te maken. Maar dat kan natuurlijk niet zonder jullie! Dus zet alvast deze datum in je agenda!

Verdere invulling en hoe je je kunt opgeven voor deze **gratis** kaderdag volgt zo snel mogelijk! Houd dus alle nieuwsbrieven en de website in de gaten! Wanneer je nog een goede tip heb voor de invulling van deze dag: schroom niet en zet het op de mail naar Agnes Bakker, a.bakker@ivn.nl

Hopelijk tot dan!

Woestpop met WoesteLand

[WoesteLand](#), de jongerenorganisatie van IVN, organiseert in september de eerste editie van Woestpop. Dit gave kleinschalige festival vindt plaats van 13-15 september in een mooi natuurgebied bij Zwolle. Woestpop is een festival door en voor jongeren, waarbij cultuur, natuur, milieu en duurzaamheid bij elkaar komen. Op het festival kun je met eigen ogen zien dat duurzaamheid hip en gezellig is, maar vooral ook gemakkelijk toepasbaar in je eigen leven.

Zomerkampen

De WoesteLand zomerkampen komen eraan. Samen met twee andere groene jongerenorganisaties heeft WoesteLand een flyer ontwikkeld met daarop alle kampen die deze zomer plaatsvinden. Deze zomerkampen zijn voor jongeren in leeftijden variërend van 12 tot 30 jaar. Het WoesteLand Puberkamp voor de jongsten van 12 t/m 15 jaar vindt plaats van 22 t/m 27 juli bij een fort in de Hollandse Waterlinie: The Fort of Holland.

Andere kampen zijn Keigoed in Maastricht (5-11 augustus), Wie is de Korenwolf? In Epen (12-18 augustus), Attack of the Earthships! In Olst (19-25 augustus) en natuurlijk het buitenlandse kamp dit jaar Les Brumes de Bretagne (25 juli – 3 augustus). Kijk voor meer info op: www.woesteland.nl. of download de flyer (zie bijlage) die Woesteland samen met de NJN en JNM heeft laten ontwikkelen.

Heb je vragen over de zomerkampen of over Woestpop? Stuur dan een mailtje naar Alina Salomon. a.salomon@ivn.nl.

In de bijlage vindt u de flyer over de zomerkampen. Wilt u graag een aantal gedrukte exemplaren van deze flyers ontvangen, stuur dan een mail naar j.boekhout@ivn.nl.

Coitus Interruptus

In al mijn goedertierenheid ben ik behoorlijk dom geweest. Wat was het geval? Op zondag 30 juni was het lekker weer en mijn man en ik maakten een wandeling. We waren alweer bijna thuis toen we aan een doorgaande weg in de stad een aantal bloeiende struiken passeerden. De zon scheen en op de struiken wemelde het van de hommels. Het waren verschillende soorten en er zaten ook een paar hele grote tussen. Wij keken met interesse naar al dat hommelleven en ineens viel mijn oog op een bijzonder grote hommel die op het trottoir zat. Er bovenop zat een kleinere! Wat had dat te betekenen? “Die zijn aan het paren”, zei mijn man. “Ach natuurlijk niet”, riep ik uit, “het is nog niet eens juli! Die kleine molesteert die grote!” Ik zou er onmiddellijk wat aan doen. Ik zocht naar middelen om die kleine van die grote af te schuiven. Gelukkig had ik een paar kassabonnen in mijn zak. Daar zou het wel mee lukken. Ik begon een beetje aan de kleine te duwen toen de grote zelfs ging vliegen met die kleine er nog bovenop. Moeizaam ging dat, heel moeizaam. Ik moest haar zo snel mogelijk bevrijden, dat was wel duidelijk. Gelukkig ging ze weer zitten en kon ik mijn werk afmaken. Zo, hè hè, ze waren los!

Thuisgekomen zocht ik het toch nog even op: de paring van hommels gebeurt op de grond, duurt 15 tot 30 minuten en kan al in juli plaatsvinden! Weer lekker bezig geweest!

Foto: Jan Hidding

IVN Excursie- en cursusprogramma t/m dec 2013

Excursies:

Zaterdag 21 september: **vogelexcursie Schiermonnikoog**

Plaats en tijd: vertrek vanaf Transferium Kardingse om 8.15

Vertrek van de boot om 9.30. De excursie zal de hele dag duren.

Opgave: a.kdv@ziggo.nl

Zondag 29 september: **Natuurkids! (groot)Ouder en kind Expeditie**

Plaats en tijd: Sterrebos, verzamelen bij de trollen a/d Verlengde hereweg. We starten om 10 uur. De excursie duurt ongeveer 2 uur.

Thema: Meestal nemen wij alleen de kids mee op excursie. Deze keer doen we het anders. Wij nodigen ouders of grootouders uit om mee te gaan op expeditie in het Sterrebos. Wat is daar allemaal te zien, te horen, te ruiken?! Waar zijn de sterren van het Sterrebos...

Opgave: natuurkids.groningen@gmail.com

Zaterdag 16 november: **Naar de kleine rietgans, Friese meren gebied**

Plaats en tijd: vertrek vanaf het Transferium Hoogkerk om 8.30

Deze excursie duurt de hele dag

Opgave: elsvdboomgaard@gmail.com

Cursussen:

De Paddenstoelencursus

Dit jaar zag ik half juni al enkele paddenstoelen. Onder andere de weidechampignon, de parelamaniet en een vermoedelijke regenboogrussula. Bijzonder vroeg. Alle drie soorten reageerden op de natte periodes in mei en juni en vormden tijdens die gunstige omstandigheden vruchtlichamen boven de grond. In juli is echter nog geen drup water uit de hemel gevallen en dus zullen er voorlopig geen zwammen te zien zijn. Hopelijk blijft augustus ook nog redelijk droog en zonnig en gaat het begin september flink regenen. Want dan gaat het

daarna los. Hopelijk dus met de paddenstoelen, maar zeker met de cursus, waarin u uw kennis over deze fantastische levensvormen weer kunt ophalen en vermeerderen.

De paddenstoelencursus, jaargang 2013, wordt gehouden op de volgende data:

Cursusavond 1: Donderdag 26 september

Cursusavond 2: Donderdag 3 oktober

Cursusavond 3: Donderdag 17 oktober

De cursusavonden beginnen om 19.30 uur en worden gehouden in het AOC Terra aan de Verlengde Hereweg 101. Aansluitend op de avonden vindt er de zondag erop een excursie plaats.

Excursie 1: Zondag 29 september

Excursie 2: Zondag 6 oktober

Excursie 3: Zondag 20 oktober

De excursies beginnen om 14.00 uur. De plaatsen waar de excursies plaatsvinden worden op het laatste moment bepaald, vanwege de onvoorspelbaarheid van de paddenstoelen.

De reserve excursiedatum is zondag 13 oktober. Mocht er in september haast niets te zien, dan plannen we deze datum in voor een excursie. Ook dit jaar zal Ben Westerink weer het lesgedeelte op zich nemen, waarbij hij geassisteerd door Martin Power en Gert Jan Huiskes. De cursus is geschikt voor de volstrekte beginner en voor hem of haar die de stof weer op wil frissen.

Kosten: € 22,50 per persoon en € 20,- voor leden en donateurs

Dit is inclusief een kopje koffie per cursusavond en een kleine cursus map.

Opgave bij Martin Power, per email:

m.power@home.nl

of per telefoon: 050-3131570

Bomencursus

De plantenwerkgroep van het IVN Groningen-Haren organiseert deze bomencursus. In 8 bijeenkomsten leren de cursisten de meeste inheemse bomen van Nederland te benoemen aan de bladeren en knoppen. Naast de bomen als plant wordt er aandacht gegeven aan de ecologie van een bos en de mens in samenhang met de boom.

De cursusavonden worden gehouden op donderdagavonden: 5 sept, 3 okt, 7 nov en 12 dec

De excursies op zaterdagochtenden: 7 sept, 5 okt, 9 nov en 14 dec

Lokatie AOC Terra: Hereweg 99, Groningen.

Kosten: € 50,- voor leden/donateur en € 60,- voor niet leden. Informatie kunt u inwinnen bij Ernst Flentge. E-mail: e.w.flentge@freeler.nl of 050-5349131.

GroeneSurfTips, ook door andere organisaties dan de IVN

- <http://ivn.nl/afdeling/scharrelkids>
- <http://www.eetbarestadgroningen.nl/>
- <http://www.vlindermee.nl/>

Adressen en informatie

IVN-Afdeling Groningen/Haren

Postbus 1573

9701 BN Groningen

www.ivn-groningen-haren.nl of ivn.nl/afdeling/groningen-haren

e-mail: ivngroningen-haren@gmail.com

Bestuur

Voorzitter: Lammert Tiesinga
L.Tiesinga@inter.nl.net Tel: 050-3133682

Secretaris: vacature

Penningmeester: Carlo Ensing
c.f.ensing@gmail.com Tel.: 06-47871101

Leden:

Els vd Boomgaard, Kees van de Ven, Ernst Flentge, Gert Jan Huiskes

Ledenadministratie

Postbus 1573, 9701 BN Groningen.

E-mail: c.f.ensing@gmail.com

Gironummer 3742937 t.n.v. IVN afd. Groningen/Haren

Contributie/administratie

Leden zijn actief betrokken bij het IVN. Zij betalen per jaar minimaal 17,50 euro, waarvan de afdeling 8,65 euro afdraagt aan het landelijk bureau. Donateurs steunen het IVN en betalen minimaal 10,50 euro per jaar, dat geheel ten goede komt aan de afdeling.

Leden en donateurs ontvangen “Groeningen”, en leden ontvangen tevens het landelijk tijdschrift “Mens en Natuur”.

Leden, die “Mens en Natuur” niet thuis gezonden krijgen, dienen contact op te nemen met de afdelingspenningmeester.

Opgave, verhuizingen, overschrijvingen naar andere afdelingen en opzeggingen (dit laatste alleen voor 1 januari): aan de ledenadministratie van onze afdeling doorgeven. Betalingen geschieden per toegezonden acceptgiro of met internetbankieren.

Werkgroepen en coördinatoren

Vogelwerkgroep

Willy Sjaarda

willy.sjaarda@telfort.nl

Plantenwerkgroep (waarnemend)

Ernst Flentge, tel.: 050-5349131

e.w.flentge@freeler.nl

Natuur- en Milieuwerkgroep Haren

Ernst Flentge, tel.: 050-5349131

e.w.flentge@freeler.nl

Werkgroep stadsecologie

Lammert Tiesinga, tel.: 050-3133682

L.Tiesinga@inter.nl.net

Werkgroep Natuurkids

Gert Jan Huisjes, tel.: 06-24149856

gertjanhuisjes@online.nl

Boekenverkoop

Saskia van der Burg

SteunfondsNME@hotmail.com

Werkgroep PR & Communicatie

Kees van de Ven, tel.: 050-4063310

keesvandeven@planet.nl

Ad interim

Kopij voor de Groeningen voor 10 Oktober 2013 sturen naar:

Postbus 1573, 9701 BN Groningen of ivngroeningen@gmail.com

IVN Consulentenschap Groningen

Postbus 1020, 9701 BA Groningen.

Tel: 050-3135933; e-mail: consulentenschap.groningen@ivn.nl

Vrijwilligersconsulent: Marit Stokkentreeff

IVN-Landelijk

Postbus 20123, 1000 HC Amsterdam.

Tel: 020-6228115

Website: www.ivn.nl

VOOR EEN ENERGIEZUINIGE INSTALLATIE -
GAAT U NAAR ...

LANTING
INSTALLATIEBEDRIJF BV

- centrale verwarming
- gas- en waterleiding
- zinkwerk
- luchtverwarming
- elektrische installaties
- warmtepompen
- installatie pv-panelen
- installatie zonnecollectoren

Kieler Bocht 39
9723 JA Groningen
Rijksstraatweg 94
9752 BJ Haren

UNETO-VNI

Tel. 050-5344065
Fax 050-5343757
lanting@technonet.nl

NATUURVOEDINGSWINKEL

Tel. 050 - 541 15 15

De Wiershoeck

www.beijum.nl/wiershoeck

Volledig assortiment biologische voeding:

Brood (ledere ochtand vers)
Zuivel en kaas
Groente en fruit
Vlees en vleesvervangers
Droogwaren
IJ's

Dikaappen
Dranken
Koek en snoep
Wijnen
Lichaamverzorging
Schoonmaakmiddelen Etc. etc.

Verkooppunt

Groente- & Fruit-abonnement

Op de flats: gelegen aan het (flots)pad door Beijum, richting Zuidwilde.

Per auto: afslag Beijum-Noord, bereikbaar via Ingang Onnemaheerd, daarna links rechtsaf.

Open: ma. 11.30-18.00 di, v/m vr. 9.00-18.00 do. 9.00-20.00 za. 9.00-17.00 uur

Beijumerweg 20 (naast de schooltuinen).

Wij bezorgen ledere donderdag aan huis.
Faxnummer (050) 5792097

